Landsforeningen
MARTIN A. HANSEN

Nyhedsbrevet nr. 23

NOVEMBER 2021

Indledning

Ida Gammelmark, formand for Landsforeningen Martin A. Hansen

Den 20. august 2021 kunne Landsforeningen langt om længe fejre åbningen af Martin A. Hansen samlingen *Lille Salum* på Liselund. Dagen var fyldt med taler, sang og festlig stemning og det ikke uden grund. Samlingen har været længe under vejs, men er nu landet det helt rigtige sted, i særdeleshed takket være Ole Juuls store indsats. Når man træder ind i samlingen, træder man ind i et univers af Martin A. Hansens malerier, tegninger, bøger, piber, ja, sågar skrivebord. I sofaen i hjørnet pryder puder syet af stof, der er vævet af Vera Hansen, og går man en runde kan man se både træsnit af Jonathan og kortet over Sandø. Håbet er, at samlingen vil vække begejstring hos Martin A. Hansen kendere, og nysgerrighed hos dem, der endnu ikke har fordybet sig i forfatterskabet.

Jeg vil gerne benytte lejligheden til at takke Ole, ikke blot for indsatsen med Martin A. Hansen samlingen, men i det hele taget for det arbejde han har lagt i Landsforeningen i de år, han har været formand. I nyhedsbrevet kan du læse afskedstalerne af Mette Lise Rössing og Henning Nørhøj fra foreningens generalforsamling d. 10. juli i år. Heldigvis er Ole fortsat en del af Landsforeningens arbejde, idet han både er en del af den såkaldte Århus-gruppe og udgivelsesudvalget, samt formand for Lille Salum-udvalget.

De to forgangne år har Landsforeningen fokuseret på Martin A. Hansens skoletanker, som det fx kommer til udtryk i Jens-Peter Noes Olesens boghefte ”Skoletanker til tiden”. Selvom temaet har haft svære kår, bærer det alligevel frugt: En (gen)udgivelse af skole-essayene fra Martin A. Hansens egen hånd, som vi kender dem fra Hans Røpke og Ole Wivels samling fra 1968, samt en række essays fra folk, der på den eller anden måde har beskæftiget sig med Martin A. Hansens tanker på området. Bogen er planlagt til udgivelse august 2022.

Nu står vi overfor et nyt tema-år. Martin A. Hansen arbejdede som bekendt ikke kun med det skrevne ord, men udtrykte sig i høj grad også gennem malerkunsten, som han elskede. Derfor har vi besluttet, at vi de næste to år vil

kaste lys over Hansens billedkunst og syn på kunst, og dermed hedder det nye tema ”Martin A. Hansen og kunsten”. I kan glæde jer til at dykke ned i en side af Hansen, der kan være med til at kaste et nyt lys på det forfatterskab, vi holder så meget af.
I bestyrelsen er vi i gang med at tilrettelægge en række arrangementer/seminarer. Det er en glæde, at vi kan genoptage de fysiske seminarer igen og atter mødes. Vi vil bestræbe os på at arrangere nogle gode temadage, hvor vi kan mødes og oplyses, diskutere og reflektere.

Det er ikke uden ærefrygt, at jeg har påtaget mig opgaven at være den nye formand for Landsforeningen. Det er en stor glæde for mig, og jeg er blevet taget særdeles godt i mod. Jeg håber at kunne videreføre det gode arbejde, der allerede er i gang, i en fuldstændig unik, livlig litterær forening. Der er gode kræfter lokal og nationalt, og jeg er meget stolt over at tage min plads i foreningen blandt dygtige folk. Jeg er gravid og skal være mor for anden gang i januar. Landsforeningen er derfor i Henning Nørhøjs kyndige hænder, indtil jeg vender tilbage til maj. Jeg vil glæde mig meget til at møde jer alle rundt omkring til seminarer og arrangementer det kommende år.

Henrik Nordbrandt skriver, at året har 16 måneder: november, december, januar, februar, marts, april, maj, juni, juli, august, september, oktober, november, november, november. Vi er gået ind i den mørke tid af året, og november kan føles som den uendelige måned mellem efterårets farvestrålende blade og julens lys. Jeg vil ønske jer alle en glædelig advent - og rigtig god læselyst.

Indhold

293: Referat af Landsmødet d. 10. juli

294: Formandsberetningen ved Landsmødet d. 10. juli

295: Henning Nørhøj: Tale til Ole Juul

296: Ole Juuls tale v. indvielsen af ”Lille Salum” d. 20. august

297: Ida Gammelmarks tale ved indvielsen af ”Lille Salum” d. 20. august

298: Fotos fra indvielsen af Martin A. Hansen Samlingen, ”Lille Salum”

299: Mette Lise Rössings tale ved indvielsen af ”Lille Salum” d. 20. august

300: Kaj Axel Nielsen: Om navnet ”Salum”.

301: Ida Gammelmark: Artikel i Grundtvigsk Tidende

302: Anders Thyrring Andersen: Klumme i Kristeligt Dagblad

303: Ole Juul: Kronik i Kristeligt Dagblad om digteren Ole Wivel

304: Camus og Hansen”. En boganmeldelse v. Jørgen Jørgensen

305: Arrangementer i 2022

306: Web-shop

307: ”Tanker til tiden”. Tekster af Martin A. Hansen

308: Martin A. Hansen: ”Besøg”.

293: Referat af Generalforsamlingen 2021

Referat af generalforsamling 2021 i "Landsforeningen Martin A. Hansen", lørdag d. 10. juli i Lille Heddinge Sognegård, Stevns.

Dagsorden iflg. Vedtægterne.

1. **Valg af dirigent.**
   Lars Asserhøj blev foreslået af bestyrelsen og valgt til dirigent og konstaterede, at generalforsamlingen var indkaldt i overensstemmelse med vedtægterne.
2. **Valg af referent**:
   Henning Nørhøj blev foreslået af bestyrelsen og valgt.
3. **Formandens Beretning.**
   Ole Juul aflagde bestyrelsens beretning. Der henvises til den udsendte skriftlige beretning. Beretningen blev taget til efterretning.
4. **Bestyrelsens forslag til aktivitetsplan for 2021.**
   Der forelå en skriftlig aktivitetsplan, som blev kommenteret af formanden, idet den 20. august, forfatterens fødselsdag bliver en "indvielse" af Martin A. Hansen Samlingen på Liselund.
5. **Rettidigt indkomne forslag fra medlemmerne**.
   Der var ingen indkomne forslag.
6. **Fremlæggelse og godkendelse af regnskab for 2020.**
   Regnskabet var udsendt som bilag til indkaldelsen til generalforsamlingen. Mette Lise Rössing fremlagde regnskabet med kommentarer. Der er fremgang i kontingenter fra kr. 33.000 til kr. 35.900. Nedgang i sponseringer fra kr. 66.618 til kr. 26190. Nedgang i bogsalg, som skyldes de færre arrangementer under Coronakrisen. Regnskabet viste indtægter på i alt kr. 71.020 for 2020. Udgifterne beløber sig for 2020 til kr. 94.770 og et driftsresultat på kr. - 23.749. Regnskabet blev godkendt.
7. **Fremlæggelse og godkendelse af budget for 2021 og fastlæggelse af kontingent for 2021.**
   Et foreløbigt budget var udsendt med mødeindkaldelsen og blev fremlagt af Mette Lise Rössing med indtægter kr. 62.944 og udgifter kr. 69.000 og et driftsresultat på - 6.056. Mette Lise Rössing kunne

meddele, at der til Samlingen på Liselund nu er bevilget kr. 75.000 fra Trelleborgfonden og fra Nordeafonden 28.000 (mere er i vente herfra). Budgettet blev godkendt. Budgettet vil fremover ligge på hjemmesiden. Kontingent er uændret.

8. **Forslag til ændringer i vedtægterne vedr. §2 stk. 2, der opdeles i stk. 2a og 2b, desuden §4 stk. 2 og §6 stk. 10.**
   Forslag til vedtægtsændringer var udsendt i forbindelse med mødeindkaldelsen. Forslagene blev fremlagt af Ole Juul og drejer sig om en nødvendig justering af teksten vedr. Digterruten, plus en tekst om studiesamlingen, I vedtægternes §6 stk. 10 erstattes i dagsordenens stk. 6 ordet repræsentanter med "observatører". Vedtægtsændringerne blev vedtaget.
9. **Valg til bestyrelsen**.
   Nyvalg af medlemmer af bestyrelsen i forbindelse med Hans-Ole Hansens dødsfald. Ole Juul på valg, men er ikke villig til genvalg, Gunnar Kragh på valg, men villig til genvalg. Et skift på kassererposten nødvendiggør, at den nye kasserer også indtræder som medlem af bestyrelsen. Jens Thøsing Andersen er af bestyrelsen foreslået som ny kasserer. Jens Thøsing blev valgt som ny kasserer og indtræder i bestyrelsen. Signe Jyde Rössing (hidtidig suppleant) blev ligeledes foreslået af bestyrelsen og valgt, Henning Nørhøj blev af bestyrelsen foreslået og valgt. Hermed bliver den nye bestyrelse på i alt 6 medlemmer. Iflg. vedtægterne består bestyrelsen af 5 til 9 medlemmer.
10. **Valg af suppleanter.**
    Karen Secher er villig til at fortsætte. Ny suppleant blev præsenteret af Ida Gammelmark, nemlig Søren Thomsen. Begge blev valgt som suppleanter.
11. **Valg af bilagskontrollanter.**
    Bo Michael Hansen blev genvalgt, mens Lars Asserhøj ikke var på valg. Begge er fortsat bilagskontrollanter.
12. **Evt.**
    Ingen indlæg

Referat ved Henning Nørhøj

294: Formandsberetning – 2021

Ole Juul

Det er med noget blandede følelser, at jeg står her i dag. Der er både vemod og glæde. Vemod fordi vi i dag mangler en af de bærende kræfter i Landsforeningen, Hans-Ole Hansen. Hans-Ole var med fra begyndelsen, da Landsforeningen for 12 år siden blev stiftet, og han var en af arkitekterne bag Digterruten, som i den grad har gjort Landsforeningen kendt. Det er bl.a. hans fortjeneste, at der d.18.juni i år kunne åbnes andre digteruter landet over, som er inspireret af Hans-Oles og andres visionære arbejde i Landsforeningen.

Det er også vemodigt at stå her, da det er min sidste generalforsamling som formand for Landsforeningen. Det har længe været kendt, at jeg efter to perioder mener, at nye kræfter må til. Derfor er det også en glæde at konstatere, at der er et generationsskifte i gang, som vil styrke formidlingsarbejdet af Martin A. Hansens forfatterskab. Ligeledes er det en glæde senere i beretningen at kunne fortælle om arbejdet med Martin A. Hansen Samlingen m/ Studierum, som nu endelig ser ud til at bære frugt. For tre år siden satte jeg mig personlig to delmål for mit arbejde i Landsforeningen. Dels at sikre et generationsskifte, dels at sikre etableringen af Samlingen som nu, hvor Salum står tom, er af stor betydning for Landsforeningen.

Jeg er kommet mig over ærgrelser over, at coronakrisen lukkede de planlagte seminarer om Martin A. Hansen og Skolen. Nedlukningerne åbnede til gengæld op for nye initiativer vedr. formidlingen af skoletankerne. Som I ved, så har vi i Landsforeningen forsøgt at sprede arrangementerne til andre steder i landet, bl.a. generalforsamlingen. Det har dog ikke medført større tilslutning, så derfor er vi atter i år 'hjemme igen' på Stevns, hvor vi igen er blevet taget vældig godt imod af sognepræsten og menighedsrådet her i Lille Heddinge.

Grundet coronakrisen er der ikke sket så meget udadvendt i Landsforeningen, som vi kunne have ønsket, men indadtil bliver der stadig arbejdet støt med formidlingen af Martin A. Hansens forfatterskab, og der har været hektisk aktivitet ved skærmen, når der skulle læses og skrives mails.

Jeg vil i det følgende gøre status over de hovedemner, som vi i bestyrelsen har arbejdet med vdr. Martin A. Hansen og Skolen. Som nævnt blev de planlagte fem seminarer om Martin A. Hansen og Skolen aflyst. Det kom dog ikke til at præge bestræbelserne på at udbrede kendskabet til Martin A. Hansens særlige forhold til opdragelse og undervisning negativt. For med Aarhus-gruppens nye leder, Ida Gammelmark, begyndte vi at tænke i andre baner omkring formidling. Vi havde udgivet bogheftet "Martin A. Hansen – Skoletanker til tiden" v/Jens-Peter Noes Olesen og særtrykket "Martin A. Hansen – Det daglige skolearbejde" v/Jørgen Jørgensen, og ud fra en sådan platform arbejder vi videre. I første omgang med såkaldte 'webinarer' til efteråret, som Ida Gammelmark står for og senere med en bogudgivelse i foråret 2022, som Jørgen Jørgensen redigerer. Det drejer sig om en genudgivelse af Wivels og Røpkes bog fra 60'erne, *Martin A. Hansen og Skolen*, nu med tilføjelse af et par grundtekster og især med kommentarartikler fra personer, der ønsker at formidle Martin A. Hansens aktuelle tanker om opdragelse og undervisning. Bogen, som udgives på forlaget Hovedland, får titlen *For barnets frihed*. Hvad angår de foredrag, som blev aflyst, så kan enhver i Landsforeningen tage kontakt til de tre foredragsholdere, Jørgen Jørgensen, Jens Peter Noes Olesen og Ole Juul, hvis man lokalt ønsker et foredrag om netop dette tema. Oplysningerne herom er tilgængelige på Landsforeningens hjemmeside.

<u>Boghæfter:</u>
Initiativet med boghæfterne har båret god frugt. Det seneste boghefte, som er udgivet, er Henning Nørhøjs velskrevne og pædagogiske hefte om *Martin A. Hansen og historien*. I efteråret udkommer efter planen *Martin A. Hansen – Tanker til Tiden*, som Jørgen Jørgensen arbejder med og som omhandler grundtemaer i forfatterskabet, som kan har aktualitet i dag. Dette boghæfte vil være af betydning for den plancheudstilling i Strøby, som Landsforeningen planlægger.

Martin A. Hansen-Samlingen m/studierum:
Som medlemmerne er bekendt med, bliver der senere udsendt officiel indbydelse til at deltage i festlighederne omkring åbningen af Martin A. Hansen Samlingen m/studierum på Liselund v/Slagelse. Efter et særdeles frugtbart samarbejde med Liselunds daglige leder, Mogens Hemmingsen, og repræsentant for bestyrelsen for den nyoprettede seniorhøjskole på stedet, Ingrid Dyhr Toft, er er vi nu godt i gang med etableringen af *Samlingen*. Med Hans-Ole Hansens død og et Salum v/Allerslev, der nu står tomt, har vi valgt at kalde *Martin A. Hansen-Samlingen* for *Lille Salum*. Samlingen indeholder bøger, malerier, billeder og andet fra Martin A. Hansens arbejdsliv.

Det er glædeligt, at vi er kommet så langt, og især glædeligt, at andre har øje for vores arbejde og samarbejde med Liselund. Således har *Trelleborg-Fonden* skænket 95.000 kr. til projektet. Nu ser vi frem til d.20.august, hvor vi kan markere Martin A. Hansens 112 års dag med en officiel åbning af *Samlingen*. Efter åbningen forestår der et større registreringsarbejde, som Jørgen Jørgensen og Martin A. Hansens oldebarn, Tobias Brandt, står for.

De lokale grupper:
Digterruten bliver vedligeholdt af frivillige, og vi er i Landsforeningen taknemmelige for den hjælp, der her bliver ydet. *Digterruten* er landskendt og danner forbillede for et større projekt om *Digterruter* i Danmark, som havde officiel åbning i sidste måned. Med Hans-Ole Hansens død er det Gunnar Kragh, der er den ansvarlige i bestyrelsen for det videre arbejde med *Digter og Landskab*.
Gunnar har overfor bestyrelsen fremlagt en visionær plan for den plancheudstilling, som Hans-Ole for længe siden fremlagde som idé for bestyrelsen. Gunnar Kraghs ideer indeholder et nyt stisystem ned mod Tryggevælde Å og samlingsstedet dér, hvor man undervejs bliver godt oplyst om forfatterskabet gennem plancherne og de hovedpunkter, som Jørgen Jørgensen har trukket frem fra forfatterskabet. Landsforeningen ser frem til senere på året at kunne byde velkommen til en mere officiel markering af dette vigtige afsnit af *Digter og landskab*, hvor bl.a. også et nyt temahefte vil blive præsenteret.

Aarhusgruppen:
Aarhus-Gruppen, som primært tager sig af arbejdet med bogudgivelser og nye initiativer og tiltag, som nu med skoletemaet, er repræsenteret ved Ida Gammelmark, Jens-Peter Noes Olsen, David Bugge, Bo Rasmussen, Jørgen Jørgensen og Ole Juul. Når skoletemaet er afsluttet, går man i gruppen i gang med et nyt tema, som bliver det officielle tema for Landsforeningens formidlingsarbejde, *Martin A. Hansen og kunsten*. At Martin A. Hansen også var billedkunstner er ofte underbelyst, men nu vil man i Landsforeningen og med hjælp fra Aarhus-gruppen sikre, at denne side af forfatteren også bliver kendt. Det vil tydeligt fremgå af udsmykningen af *Martin A. Hansen Samlingen* på Liselund, og også senere, hvor Landsforeningen planlægger en nyudgivelse af heftet *Med en omstilling i øjet*, som i 1989 blev præsenteret på en større udstilling i Roskilde netop med temaet om Martin A. Hansen som billedkunstner. Udgivelsen vil blive udvidet med sider med nyt billedmateriale og nye artikler med særligt fokus på kunsten.

Facebook-gruppen:
Gruppen er på 425 medlemmer, og FB er et særdeles godt og hurtigt medie til at indbyde til møder, foredrag og seminarer – og også om aflysninger af samme. Man kan som medlem ligeledes komme til orde om ens egen interesse for forfatterskabet eller andet, der vedrører Landsforeningens arbejde. Gruppen administreres af Ida Gammelmark.

Hjemmesiderne:
Webmaster Bjørn Popp har i samarbejde med Mette Lise Rössing ansvaret for vores to hjemmesider: *digteroglandskab.dk* og *martin-a-hansen.dk*. Herfra udsendes der vigtige informationer til medlemmerne, og det er også herfra, at Nyhedsbrevet udsendes. I år var det Henning Nørhøj, der sammen med Mette Lise Rössing udarbejdede Nyhedsbrevet, der naturligvis bar præg af Hans-Ole Hansens død og bisættelse. Der skal i dag lyde en stor tak til Mette Lise og Henning for arbejdet.

Samarbejdet med kommunalbestyrelsen og menighedsrådet:
I Landsforeningen bestyrelse sidder der personer, der hver for sig repræsenterer dels kommunalbestyrelsen dels menighedsrådet. Det drejer sig

for kommunalbestyrelsens vedkommende om Line Krogh Lay, der til daglig er skolelærer. Line er som opdrager og underviser i den grad optaget af forfatterskabet og kunne i sidste måned præsentere et særdeles lovende arrangement, som hun havde lavet sammen med sin klasse, 7B, fra Store Heddinge Skole.
På torvet i Store Heddinge kunne klassen fremvise en plakatudstilling om Martin A. Hansen og historiske tidsperioder. Udstillingen var afslutningen på et længere forløb om forfatteren, hvor Line sammen med børnene har læst tekster, hørt podcasts og skrevet essays og erindringer.
Fra det lokale menighedsråd har vi manglet en repræsentant i bestyrelsen, idet Poul Nørby er trådt ud og den af menighedsrådet nyudpegede, sognepræst Kirstine Arendt, har fået nyt embede. Menighedsrådet har nu udpeget kirkeværgen v/Valløby kirke, Stig Persson som menighedsrådets repræsentant. Velkommen i Landsforeningen og til et godt samarbejde.

Bogudgivelser:
Her skal nævnes bogheftet om *Martin A. Hansen som historiker*, som Henning Nørhøj har forfattet. Henning vil senere i dag fortælle om heftet og interessen for denne side af Martin A. Hansen.
Som noget helt nyt er udgivet bogen *Camus og Hansen – et essay om Albert Camus og Martin A. Hansen*. Bogen er skrevet af et tidligere medlem af Landsforeningen, Poul Thomas Brandt, der nu er bosat på Bornholm og har udgivet essayet på eget forlag, Rahelt. Bogen er en slags dialog mellem Camus og Martin A. Hansen ved nedslag i fælles historiske begivenheder i deres liv. Bogen vil senere blive præsenteret og anmeldt i Nyhedsbrevet.

Afsluttende bemærkninger:
Jeg vil til slut takke bestyrelsen for et særdeles godt samarbejde i det forgangne år. Tak til Ida Gammelmark og Aarhus-gruppen, der hele tiden forsøger at tænke i nye baner, hvad angår formidling. I den forbindelse vil jeg personligt takke Jørgen Jørgensen, som er en særdeles god sparringspartner, når det gælder kendskab til og formidling af forfatterskabet og som nu får en fremtrædende rolle i forb. m. registreringen af *Martin A. Hansen Samlingen*.

Tak til Gunnar Kragh, som ihærdigt og med stor ansvarsfølelse fortsætter arbejdet med plancheudstillingen og digterruten.

Tak til Mette Lise Rössing for dit store arbejde med formidlingen af din fars forfatterskab. Du påtager dig hele tiden nye opgaver, som skal udføres, og du gør det med lidenskab og pligtfølelse. Med nyvalg til bestyrelsen ser det ud til, at du, såfremt generalforsamlingen i dag går ind for bestyrelsens forslag, bliver aflastet på kassererposten, som har krævet megen af din dyrebare tid. Med din brors død har Landsforeningen mistet et betydeligt livsvidne. Nu tager du over, og jeg håber, du fortsat vil have kræfter og inspiration til dette vigtige arbejde.

I har alle i bestyrelsen fra jeres platform gjort et stort arbejde i Landsforeningen til gavn for udbredelsen af forfatterskabet.

Tak til Karen Secher for beredvilligt at træde ind i bestyrelsen i stedet for Hans-Ole og for din støtte i det lokale arbejde på Stevns.

Tak til dig, Signe, for dit arbejde, nu med overtagelsen af salget af bøger og boghefter.

Tak til jer medlemmer af Landsforeningen for seks år som formand. Det har været en ære for mig at få lov til på den måde at betale tilbage for alt det, jeg har fået givet gennem forfatteren og mennesket Martin A. Hansen.

295: Tale til Ole Juul ved generalforsamlingen

Henning Nørhøj

Som medlem af landsforeningen vil jeg meget gene knytte nogle ord til din afgang som formand.

”Du skal være der, når vi har brug for dig”. Det var vist nok de ord du blev modtaget med i Ødum og Hadbjerg sogne i 1979.

Vi har i dig haft en særdeles synlig og energisk formand. Og resultaterne er tydelige. Du har således ydet et væsentligt og nødvendigt bidrag til, at interessen omkring Martin A. Hansens forfatterskab nu er stigende. Dine indlæg i Kristeligt Dagblad, det være sig i kronikform eller debat, ja, så så gøres der som oftest opmærksom på Martin A. Hansens forfatterskab.
Du overtog formandsposten efter etableringen af Digterruten. Nu skulle der lægges vægt på det litterære. Og din interesse for det litterære har udmøntet sig i oprettelse af studiegruppen i Aarhus med den væsentlige tilknytning til den litterære forskning på universitetet.

Landsdækkende seminarer samlet over temaer i Martin A. Hansens forfatterskab blev realiseret, hvor du selv var en flittig foredragsholder.
Så kom boghæfterne, hvor du selv lagde ud med ”Martin A. Hansen for begyndere.” og hvor du var en ihærdig og givende vejleder ved skrivningen af de næste boghæfter. Jeg øser her af egne erfaringer.

Så ser også udgivelsen af antologierne ”For folkets frihed” og ”Daggry” ved Jørgen Jørgensen, som et udtryk for bestyrelsens samlede optagethed af det litterære arbejde.

Måske er du dig ikke bevidst, men der en fin sammenhæng mellem dit eget kristendomssyn, dit forfatterskab og så den side af MAH, som du har fremhævet. De jeg mener er, at hvor Anders Thyrring stærkt og overbevisende fik klarlagt Martin A. Hansens afhængighed af Kierkegaard og i sammenhæng hermed så Martin A. Hansen som en kristen modernist. Ja, da har du med din klassiske grundtvigske orientering været optaget af den betydning, som kirken haft for Martin A. Hansen. Kirken som rum, kraftcenter og hjørnesten i det lokale folkelige fællesskab. Opstandelsens ”nu” som evangeliets kerne. Derfor hedder din samling af kronikker, refleksioner og replikker da også ”Det uomgængelige hus”.

Vi har i Landsforeningen nydt godt af dit overblik, flair for organisation og ledelsesstil, som igangsætter og formidler.

Din sejhed viser sig, når turbulens og modvind vil spænde ben for det, du vil have gennemført. Jeg tænker selvfølgelig på hele forløbet omkring etableringen af MAH-samlingen, hvor din tålmodighed slap op og projektet landede flot og elegant med hjemsted på Liselund.

Det er selvfølgelig med en vis ærgrelse, at jeg må konstatere, at du går af, her hvor jeg selv går ind i bestyrelsen. Men jeg trøster mig med, at du stadig vil være nært knyttet til bestyrelsens arbejde. Og selv er du sikkert lettet over, at kunne sære ned på de lange Sjællandsrejser.

Tak for din store indsats for at vise, at Martin A, Hansens forfatterskaber en livgivende kilde til vores forståelse af os selv, vore rødder og vores opgave i samfund, kirke og kultur.

296: Tale ved åbningen af 'Martin A. Hansen Samlingen med Studierum' på Liselund

Ole Juul

For nogle somre siden fik jeg i sommerhuset i Fjellerup et særdeles behageligt besøg af daværende minister og nuværende folketingsmedlem Bertel Haarder. Haarder ejer sammen med sin svigerfamilie en nedlagt gård i Fjellerup, om familien benytter som sommerhus, og i den anledning var Bertel Haarder også i Fjellerup. Haarder er jo en mand, der ikke sover tiden væk - heller ikke ferietiden - og det var i egenskab af formand for det daværende Liselund Møde og kursussted, han besøgte mig i min egenskab af formand for Landsforeningen Martin A. Hansen.

Besøget og mødet handlede kort og godt om, hvordan vi sammen kunne formidle Martin A. Hansens forfatterskab med foredrag på Liselund. Det lykkedes efterfølgende med velbesøgte foredragsseminarer på Liselund - arrangeret af Landsforeningen Martin A. Hansen - bl.a. med temaer som Martin A. Hansen og Orm og Tyr og Martin A. Hansen og Besættelsen.

I den forbindelse mødte jeg en særdeles kompetent forstander på Liselund - Mogens Hemmingsen - og som i mødet skærpede min interesse for at fortsætte det gode samarbejde med Liselund, hvor man i mellemtiden var i fuld gang med oprettelsen af en seniorhøjskole. D.9.februar 2020 skrev jeg en mail til de to - Haarder og Hemmingsen - som havde bestyrket min idé om, at Liselund kunne blive stedet, hvor man mødtes omkring Martin A. Hansens forfatterskab og kunst. Ikke alene skulle det være et mødested, men også stedet, hvor Landsforeningen endeligt kunne realisere ideen om en såkaldt Martin A. Hansen Samling. Der gik lidt tid, inden jeg hørte noget, men en telefonopringning til Mogens Hemmingsen - og en samtale med tidl. direktør på Gyldendal, Johannes Riis,som var med i bestyrelsen, bekræftede mig i, at jeg var på rette spor, og det skulle vise sig, at de vigtige kontaktpersoner var særdeles interesserede i et samarbejde omkring etableringen af Martin A. Hansen Samlingen.

Der gik så godt en måneds tid, inden jeg hørte mere fra Liselund. Men midt i april 2020 kom der så-
efter et møde i bygnings- og parkudvalget under Liselunds bestyrelse - en mail, der fortalte, at udvalget anbefalede at indrette et lokale med plads til Martin A. Hansen Samlingen.

I mailen stod der tillige, at lokalet skal kunne bruges til møder - undervisning og som studierum.
Og her var det så, at arkitekt John Veje kom på banen – og herfra gik det for alvor fremad.
Det betød så også, at jeg måtte afsted fra Hadsten til Slagelse til møder.
Det er en lang tur - og E45 og E20 kan nogle gange være stressende - men det glemmer man jo, når man kører udad med forventninger - og hjemad efter gode, konstruktive møder - hvor jeg så også traf Ingrid Dyhr Toft, som medlem af bestyrelsen for Liselund Højskole – et særdeles behageligt møde, der bekræftede mig i, at de gode folk på og omkring Liselund for alvor arbejdede med på sagen.

D. 17. december 2020 kunne repræsentanter for de to bestyrelser så endelig underskrive det aftaleskema, der herefter blev benyttet til fondsansøgning til

indretning af rummet. En ansøgning blev sendt til Trelleborgfonden, som ikke var sen til at melde positivt tilbage med en fondsbevilling på 95.000 kr., hvorefter vi i Landsforeningen gik i gang med at indkøbe reoler o.a. til indretningen.
Dog måtte vi i bestyrelsen sætte arbejdet i bero for en stund, da Hans-Ole Hansen døde på Salum d.3.maj og flere ting omkring overdragelsen fra familien derfor skulle falde på plads.
Det lykkedes dog hen over sommeren, således at vi i Landsforeningen på vores generalforsamling
i juli kunne meddele medlemmerne, at en indvielse var nær forestående. Og det er så den, vi i dag fejrer - og vi markerer det stærke tilhørsforhold til familien og til Salum ved at kalde Samlingen for lille Salum.

Mette Lise Rössing, Henning Nørhøj og Jørgen Jørgensen fra Landsforeningen Martin A. Hansen - har været uvurderlige i processen - hertil kommer Tobias Brandt, et oldebarn - som sammen med Jørgen er ansvarlig for registreringen. Mette Lise vil senere fortælle om, hvad Samlingen fysisk set indeholder – og om forhistorien bag ideen om en Samling - men her fra mig skal der lyde en stor tak til alle jer gode folk i og omkring Liselund.

Det gælder de personer, jeg har nævnt - det gælder højskolens nye forstander, Morten Dyssel, som i den grad støtter op omkring projektet - og det gælder Michael, pedellen her på Liselund - som er god at have med som praktisk hjælp. Tak til jer alle for et særdeles frugtbart forløb indtil i dag.

Da jeg for tre år siden gik ind i min sidste selvvalgte periode som formand for Landsforeningen Martin A. Hansen - satte jeg mig to mål for de tre år. Dels at arbejde for at skabe den Martin A. Hansen Samling, som vi dag officielt åbner. Dels at sikre et generationsskifte på formandsposten.

Det første er lykkedes - og det sidste kan I for alvor bevidne om et øjeblik.
Tak.

297: Tale ved indvielsen af *Lille Salum* d. 20. august

Ida Gammelmark

Kære alle sammen!

Det er en stor glæde, og ære, for mig at overtage posten som formand for Landsforeningen Martin A. Hansen. Det er en driftig forening, der er fyldt med gode kræfter, en perle af et litterært selskab, der, uden at slække på kvaliteten af formidlingen, gør det uhøjtideligt og med stor åbenhed. Tak Ole, for det store arbejde du har lagt her og for at bringe Martin A. Hansens litterære kvaliteter endnu mere frem til formidling og glæde for mange. Det er store sko at udfylde, men jeg er beæret over, at I har vidst mig tillid, så jeg kan vokse i dem.

Som ungt menneske, der vidst nok af natur er en smule pessimistisk anlagt, er det ikke med stolthed, at jeg skuer ud over min egen generations litterære dannelse. Det gør, at jeg særligt vil fokusere på to ting i den tid, jeg får lov at være formand.

Det ene er et generelt aspekt, som knytter sig til den virkelighed, at verden i dag er grænseløs og uendeligt stor. Det betyder, at den nationale dannelse, i dette tilfælde kendskabet til dansk litteratur, kan være en livline for mennesket, der lever i dette grænseløse rum. Kendskabet til det sprog og de billeder, der fortæller vores fælles historie, kan hjælpe med at sætte ord til det ordløse, og styrke tilknytningen til det, vi kommer fra. Det kendskab er en central komponent i den fortælling vi til stadighed skal digte videre på og ikke mindst leve på.
I en tid, hvor individets fortælling til tider – onde tunger vil sige altid – er den, der fylder mest, mener jeg faktisk, at Landsforeningen sammen med andre litterære foreninger og fælleskaber, skal være med til at oplyse og danne, i ordenes egentlige forstand, om den fortælling, vi har til fælles. Dannelsen er udfordret, og dannelse handler som bekendt om mere end bare viden. Dannelsen i den danske litteratur betyder også at blive opslugt af henfarne slægters fortællinger, der på en sær måde kan føles som ens egne.

Det andet aspekt er, naturligvis, det, der har særligt med Martin A. Hansen at gøre. Hans forfatterskab skal formidles, ikke så det blot overleveres, men så det slår rod i næste generation. Det kan hans forfatterskab nemlig gøre – og gør det allerede. Martin A. Hansen rummede som menneske spændinger, der satte tydelige spor i hans forfatterskab. Man kan sige, at det er dem, der gør det til stor kunst. Aldrig kan man sætte ham i bås, selvom han er blevet spændt for mange vogne gennem tiden. Spændingen mellem det rodfæstede og det rodløse, mellem valg og vægelsind, mellem tro og tvivl, mellem kunstens ofre og kærlighedens forpligtelse og mellem handlekraft og refleksion, vedbliver at være centrale temaer i vores liv i dag. Hans eminente blik for mennesket magt og afmagt gør ham til en ven for det ængstelige, rodløse og frie menneske. For den der fordyber sig i hans forfatterskab, er det et værn mod eksistentiel ensomhed.

Med Landsforeningens gode kræfter, både dem lokalt på Stevns og dem rundt omkring i landet, føler jeg mig overbevist om, at visionerne om endnu dybere kendskab til Martin A. Hansen for alle generationer, nok skal lykkes.

Jeg vil slutte med at læse den sidste strofe af et af de digte, jeg elsker mest. Dette digt fortæller os på én gang noget nedslående og håbefuldt. Det nedslående er, at man er den, man er. Mennesket – og det vidste Martin A. Hansen – ændrer næppe sin natur. Men det håbefulde er, at noget udefra kan ramme os og rive os ud af det navlebeskuende og indadvendte og vende vores blik. Måske det kunne være kunsten:

Stenene faar ikke Tunger efter Ønske.
Træet får ikke Vinger af Længsel.
Hjertet bliver ikke et andet
selvom det jamrer over sig selv.
I Brændingen synger Stenene,
i Stormen løfter Granen Vingerne,
en fremmed har ramt
Hjertet.

Tak for ordet.

298: Fotos fra indvielsen af Martin A. Hansen Samlingen, *Lille Salum*

Martin A. Hansen Samlingen, *Lille Salum* består først og fremmest af en større bogsamling, breve, kort, fotos, tegninger og malerier og enkelte andre effekter. Alt sammen har det været opbevaret på "Salum" i Allerslev og i arvingernes eje. En del af bogsamlingen, mest førsteudgaver af Martin A. Hansens, sekundærlitteratur samt avisudklip, skyldes en donation fra Henrik Gadegaard, Lystrup v/Aarhus. Den betragtelige samling stammer fra hans afdøde far, Jens Jørn Gadegaard, som gennem hele sit voksenliv var optaget af Martin A. Hansen og forfatterskabet. Vi er i Landsforeningen meget taknemmelig for denne værdifulde gave.

Mogens Hemmingsen på talerstolen

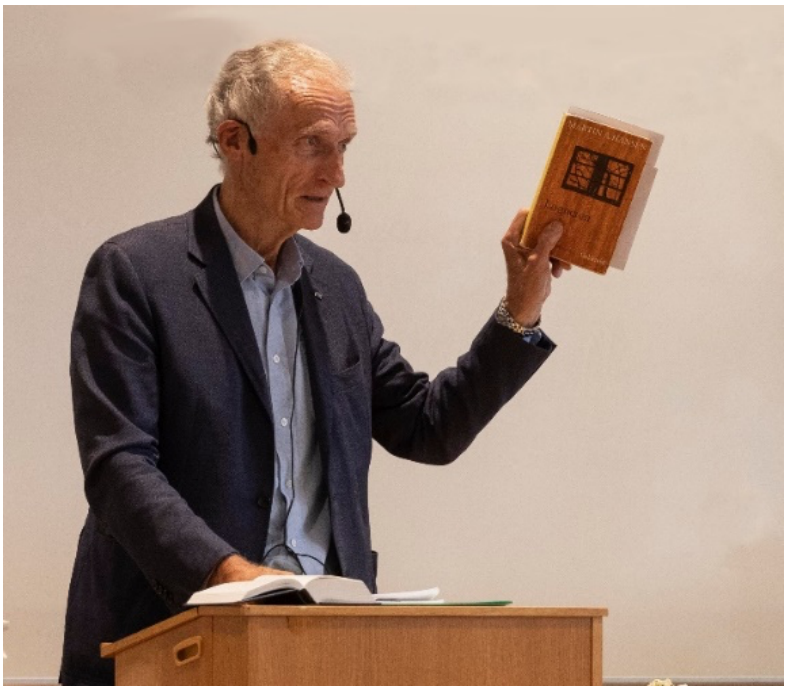

Bertel Haarder på talerstolen

Lille Salum

Martin A. Hansens arbejdsbord på Lille Salum

Lille Salum med Martin A. Hansens malerier

299: Tale ved indvielsen af *Lille Salum* på Liselund

Mette Lise Rössing

Nu er Samlingen kommet hjem. Den har fundet sin særlige plads her på Liselund Seniorhøjskole. Den er blevet modtaget med interesse og hjertelighed og Landsforeningen Martin A. Hansen, samlingens værge, kan glæde sig over at rammerne for Samlingen er sat og registreringen af den er påbegyndt. Også det digitale vil der blive plads til. En skærm vil gøre det muligt at vise dokumentaroptagelser, interviews, oplæsninger og meget andet.

Samlingen har sin egen lidt sære historie, som her på denne dag skal fortælles i korte træk.

I 1955 døde Hans-Oles og min far, han blev 45 år gammel. Hans-Ole var 16 år og jeg var 12.
Vores mor Vera fik i løbet af de næste tre år med stor hjælp fra Ole Wivel og Gyldendal styr på de kolossale mængder af efterladte breve, notater, manuskripter og beretninger. Alt det skriftlige blev overladt Det Kongelige Bibliotek og siges at være den største samling fra en enkelt person, som biblioteket har modtaget.

Vores mor Vera døde i 1958 og vi to børn stod tilbage med de malerier, genstande, personlige breve og en stor bogsamling der var efterladt i fars arbejdsværelse. En samling der pegede i flere retninger og som ville blive svær at finde et hjem til. Hans-Ole arvede huset og jeg arvede nogle penge.

Der skulle gå 8 år før jeg fik eget hjem og familie. Samlingen fra fars værelse forblev derfor udelt på Salum og først mange år senere fandt vi begge tid til at tænke på Samlingens fremtid.
Inden da valgte Hans-Ole at følge op på de mange inspirerende dage han havde tilbragte sammen med sin far i landskabet omkring Lejreegnen. Det optog dem begge at vandre i naturen og opmåle helligsteder til optegning på målebordsblade.

Disse 5 år på Salum blev starten på Hans-Oles livslange arbejde med formidling af fortiden, startende med Forsøgscentret i Lejre – nu Sagnlandet.

Jeg selv var meget optaget af min mors mange gøremål ved væven. Først om fremmest var det interessant at sidde under væven som lignede et lille hus. Senere fandt jeg ud af at trendbordet, som lignede en karrusel, kunne bruges til nogle knagende rundture. Senere hvor min mor og jeg boede alene på Salum, mens Hans-Ole var soldat, begyndte vi at snakke om at jeg skulle lære mig faget vævning på en skole, så kunne vi måske åbne et lille værksted sammen.
Sådan skulle det ikke blive, men da jeg stod overfor at vælge uddannelse, så blev det vævning jeg valgte. Jeg var 6 år i Norge for at uddanne mig.

I mange år brugte både Hans-Ole og jeg de forbilleder vi have fået fra vores forældre til at undervise og formidle indenfor hvert vores område. Ja, så mange år at vi måske begge var ved at blive for gamle til at kunne overkomme opgaven om at skaffe et hjem til Samlingen.
Desværre blev den tanke til virkelighed, da min bror døde i maj måned i år og derfor ikke er her i dag.

I 2008 startede vi et samarbejde med en række dedikerede mennesker som brændte for fars forfatterskab. Vi søgte kontakt til Strøby området som havde været vores fars barndomsegn. En ”Landsforening Martin A. Hansen” havde stiftende generalforsamling i 2009 som var hundredåret for forfatterens fødsel.
Gruppen bag foreningen gik efter at skabe aktiviteter på Stevns og til slut at bygge et lokale, som kunne rumme Samlingen. Allerførst blev landets første ”Digterrute” til, støttet af to fonde og bygget på erfaringer som Hans-Ole og hans hustru Dorte havde fået fra deres tid i Sønderjylland. Ruten blev indviet i 2014.

Igennem de første 6 år blev mange modeller til et lokale drøftet, også problemerne med frivillige eller lønnede ansatte og efterhånden gik det op for Landsforeningens bestyrelse at det ville blive meget svært at drive et sådant sted udelukkende ved frivilligt arbejde.

Et hus blev umulig, men på en plads nær ved præstegården foreslog Hans-Ole at der skulle opstilles en stor oval af tavler der kunne fortælle om digteren. Denne ide har nu fået en lidt mindre, men også interessant udformning. Ud på efteråret synes det muligt at få Martin A. Hansen Pladsen færdig og derved afslutte Digterrutens forløb. Men et sted for Samlingen blev det ikke til.

Efter den række år der var gået, havde vi naturligvis gjort os nogle erfaringer. Skulle Samlingen være et sted hvor forfatteren havde færdedes eller et sted hvor der færdedes mennesker med interesse for kultur? Ole Juul som endnu var formand for Landsforeningen tog kontakt til Liselund og opdagede hurtigt at Landsforeningen og Højskolen havde fælles interesser og derfor sidder vi her i dag og fejrer det fællesskab der er opstået.

Rummet er klart – registreringen påbegyndt – og Landsforeningen vil fremover udvide mulighederne for studier af forfatterskabet og besøg af Højskolens brugere, lokale interessegrupper og fælles kursusaktiviteter. Skal der fortælles om endnu et plus på dette sted, så er det at de har en stor kælder på højskolen.

Tak til Liselund og tak til fondsstøtten fra Trelleborg fonden i samarbejde med Sydbank og tak for alle de frivillige hænder der har gjort dette muligt.

300: Om navnet *Salum*

Kaj Axel Nielsen

I sommeren 1950 flyttede familien Martin A. Hansen til en nedlagt præstegård i Allerslev ved Lejre, og gården gives navnet Salum.

Ved indvielsen af Martin A. Hansen Samlingen d. 20. august - på Martin A. Hansens fødselsdag - på Liselund Højskole, gav man samlingen navnet *Lille-Salum*. Et naturligt og smukt navn. På dagen hørte jeg en lille gruppe tale om hvor ordet Salum kom fra.

Her er et kort svar på spørgsmålet, som jeg dog ikke begav mig ind på den dag.

Blandt Martin A. Hansens forstudier til Orm og Tyr udgjorde Kirkerejserne sammen med Svend Havsteen-Mikkelsen samt skiftende andre en meget vigtig del. Kirkerejserne begyndte i Nordvestsjælland i 1949 og afsluttedes med rejsen til Island og Færøerne i 1952. I november 1952 udkom Orm og Tyr på Wivels Forlag. Bogen afsluttes med Havsteen-Mikkelsens fine indskrift i runer, der i oversættelse lyder: *MARTIN OLE OK SVEN GIORDU MIK*.

I april 1950, hvor også Ole Wivel og Havsteen-Mikkelsen deltog, gik rejsen til Skåne, og søndag d. 23. april besøgte de Hällestad Kirke, hvor der findes tre runesten. Især den ene må have haft Martin A. Hansens interesse: Stenen er dateret til 970-1020 og har tre tekstsider. Side tre kan læses ind gennem åbningen i kirkevæggen.
Side A – den med tre rækker – skal læses oppefra øverst til højre og ned, og første ord er navnet Eskil – dernæst nedefra og op og så oppefra og ned og slutter med et ord – spejlvendt. Desværre kan runerne ikke gengives her, men der står: *SALUM*. Runen der ligner et lyn er s, dernæst en korslignende rune a og ordet slutter med m, en rune der ligner en person med armene oppe og ude til siden.

Side A's tekst er: *Eskil: satte:denne:sten:efter:Toke:Gormsssøn:der var:ham: en huld: herre han: flygtede:ikke:ved:up:salum*.

Up:Salum hedder i dag Uppsala. Ordet stammer fra urnordisk salir – i dag på islandsk salur - og betyder simpelthen den øvre sal eller øvreliggende bolig. Det er herfra Martin A Hansen fik navnet til gården Salum. Bolig. Efter besøget ved Hällestad Kirke nåede de Kivik. Fiskerlejet med de berømte helleristninger, som er gengivet i Orm og Tyr i Havsteen - Mikkelsens tryk i kapitlet Solens Folk. Solens folk tager udgangspunkt i rejsen til Skåne.
D. 2. november 1950 skriver Martin A. Hansen i et brev til Bente og Aksel Heltoft, vennerne fra modstandsbevægelsen:

”Vera væver. I stor stil. Hun burde have haft Væven for mange Aar siden. I Vævningen forløser hun en oprindelig kunstnerisk Evne, og vi har allerede

megen Glæde deraf. Jeg holder af at høre Vævens Dunk i Huset. Den passer til Salum. Navnet har vi selv givet huset. Det står på en Runested i Skaane. Toke Gormssøns sten. Sar flu eige at ub salum. Han flyede ikke ved (Ub)sala. Deri er altså en Ed, en Pagt. Vi håber aldrig vi skal fly Salum og hvad det betyder. Og Navnet passer, synes jeg, her ved Lejre, der er gammel som Upsala, som Borre ved Viken og Njordaskar i Ringerike. Lejre er ganske vist mest en 1800-Tals Kulisse, men der er gammel Glød i Jorden under og det rette Sted at bo."

I navnet *Salum* samles trådene fra Kirkerejserne, arbejdet med *Orm og Tyr*, den historiske interesse i det hele taget. I ordet *Salum*, fra en runesten placeret ved en romansk kirke samles brydningerne og overgangen mellem hedenskab og kristendom. Temaet for *Orm og Tyr*. Martin A. Hansens nordiske og norrøne rodfæstethed bekræftes og ikke mindst forhåbningerne – en pagt, som der står i brevet - til familiens fremtid med udgangspunkt i Salum.

301: Med Martin A. Hansen på forundringsrejse

Artikel i Grundtvigsk Tidende, september 2021

Ida Gammelmark

"… Saa rejste vi, vi rejste tusind Mil" (Løgneren, 1950)

Forfatteren Martin A. Hansen (1909-1955) virkede som skolelærer fra efteråret 1930 til efteråret 1945. Hans arbejdsliv gav ham en rig indsigt i de mange facetter, der findes i rollen som lærer, og selvom han i dag er kendt som digter var han altid optaget af lærerrollen, af barnet og af debatten om skolens formål, der også på den tid fyldte meget. Hans skoletanker blev til i en krisetid, hvor rædslerne fra første verdenskrig kaldte på selvransagelse. Som samfundsinstitution blev skolen genstand for debat. Indtil da havde skolens formål, groft sagt, været at fremme kærligheden til fædrelandet og kærligheden til Gud. Nu kom der nye pædagogiske strømninger, der ville have

en ny retning, nemlig en orientering mod universalitet og objektiv videnskabelighed, og som knyttede an til det naturvidenskabelige erkendelses-ideal om at kunne forklare alt.

Martin A. Hansen mente, at det var en fejl at behandle børnene som var de på afstand af verden, som om de kunne betragte tingene objektivt. Han mente derimod, at eleverne var indfældet i en virkelighed, der ikke altid kunne forklares. Forsøger man det første, så nedskriver man nemlig også betydningen af forundring for barnet, nødvendigheden af at være nysgerrig overfor det, der er fremmed og mærkeligt. Det er ikke kun (men nok også) fordi Martin A. Hansen var forfatter og kunstner, at han havde sans for barnets fantasi. Han vidste fra sin undervisning, at fortællingen og forundringen er to nøgler til et barns erkendelse:
”De moderne Bøger, som hellere vil tale til Børnenes Erkendelse end til deres Følelser, er bange for alle skildringer, der kan sætte Sindet i Bevægelse. Derfor har man gjort sig mange Anstrengelser for at gøre Historien uskadelig og steriliseret [...]. Ængstelsen for Sindsbevægelser berettiger ikke til at snitte i Historien. Følelserne giver netop Læreren Lejlighed til at give Drengene en dybere og rigere Erkendelse” (Af Folkets Danmarkshistorie, 1940)

Den dybere erkendelse er den man får, når man tillader, at noget gør indtryk på en, men det lader sig ikke forene med den objektive videnskabelighed, og måske heller ikke med den nationalromantiske ideologi. Det, der gør, at Martin A. Hansens skoletanker transcenderer tiden, er netop, at de ikke direkte bekender sig til én af de fremherskende strømninger. Derimod bygger de på erfaringer, og på et ønske om at lære barnet noget på dets egne præmisser, lade barnet finde vej i noget selv, og så stole på, at barnet får det med, der skal med. I en tid, hvor dokumentationskravet for skolerne er stort, og hvor enhver kompetence skal kunne måles og bevises, er han en stemme, der stædigt fastholder betydningen af det, der ikke kan måles og dokumenteres. Det er vigtigt at bemærke, at A. Hansen ikke forkaster skolens rolle som det sted, hvor barnet skal erhverve sig færdigheder. Men hans forbehold gælder i særlig grad undervisningen i de mindste klasser.

Det er ikke kun i essays, kronikker og breve, at Martin A. Hansen udfolder sine pædagogiske tanker. I hans bedst kendte roman Løgneren, der udkom i

1950, er degnen Johannes Vig (hvis navn man ikke skal sige for hurtigt) en mester i forundringens kunst. Han ynder at vække børnenes forundring ved at placere en genstand i skolestuen uden at kommentere den, som i dette tilfælde en model af en grønlandsk hundeslæde:

"Naa, vi begyndte ikke med Hundeslæden i Skolestuen. Jeg satte den paa Udstillingshylden over den store Tavle. Vi vilde ikke rejse straks, med forberede os i Smug, kikke op paa Hundeslæden [...] Saa blev det sidste Time. Sæt jer hen i Krogen! sagde jeg. Vi satte os alle sammen paa Gulvet i Hjørnet af Skolestuen med Hundeslæden imellem os. Saa rejste vi. Vi rejste tusind Mil. Skolestuen er lummer [...]. Det lugter af Rugbrød, Fedt og Rullepølse fra Børnenes aabne Munde. Mundende staar jo aabne, vi er på Langfart, og Munden er Sjælens og Fantasiens Dør, den maa staa aaben naar Sjælen skal rejse." (Løgneren, 1950)

Og da følger de Mylius-Erichsen, Hagen og Brønlund på deres sidste rejse i isødet. Martin A. Hansen yndede selv at tage børnene (og os!) med på forundringslangfart, som når han i beskriver et europakort vendt på hovedet som en vældig jættekvinde i "Af Skibets Saga", eller når han beretter i et brev til sin gamle lærer, Erik Heding, hvordan han fortæller Robinson Kruse for børnene i anden klasse, hvordan Kruse lever iblandt dem frem til sommerferien og børnene igennem fortællingen, fordi fortælleren fletter det ind, lærer om planterne, dyrene, kulturer og geografi.

Fortællingen er et pædagogisk redskab for Martin A. Hansen, men også mere end det. Det er nemlig ikke kun børnene, der skal forundres. Som personalist var barnets personlighed central for Martin A. Hansens tilgang til lærerrollen. Barnet må aldrig betragtes som et kar, læreren kan fylde viden og dannelse i, men et menneske, der fortæller en historie, som er ganske sin egen. Det gør, at læreren må lade sig forundre, og ikke reducere den enkelte elev til en ensidig og på forhånd konstrueret fortælling. I essayet "Efterkrigstidens alvorlige Opdragelsesproblemer" fra 1949, hvori Martin A. Hansen også karakteriserer sig selv som personalist, behandler han netop dette vanskelige, at læreren arbejder mellem ideal og virkelighed. Afmægtigheden i arbejdet, det, at det i grunden er et såre uoverkommeligt arbejde om man betragter opgaven som mere end, at eleven skal tilegne sig færdigheden, kan komme til

udtryk hos læreren som kynisme, som i afmagten lader sig forlede af den tanke, at man kan gennemskue barnet, at det er en færdig fortælling: ”Befinder man sig i den kyniske Træthedstilstand, da ved man præcist, hvad Mennesker er. De er udenfor en, man kan overskue dem, de er individer, lette at gennemskue” (Efterkrigstidens alvorlige Opdragelsesproblemer, 1949)

Ideen med at betragte barnet som en uafsluttet fortælling er ikke at gøre rede for børnepsykologi eller at kunne måle de positive effekter i diverse tests. Det handler om, at lærerarbejdets etik og om A. Hansens generelle overvejelser over det menneskelige samliv. Sandheden, når det kommer til den enkeltes eksistens, lader sig ikke indfange i en overskuelig karakterisering. Det er blandt andet derfor, at forundringen og fortællingen er bærende søjler i Martin A. Hansens skoletanker. Det er ikke tanker, der begrænser sig til klasseværelset – eller skolestuen om man vil – men tanker, der derimod transcenderer både væggene og tiden. For mig at se er skoletankerne ikke kun relevante for lærere og folk, der arbejder med skolen. De er i allerhøjeste grad eksistentielle overvejelser.

Karen Blixen – hvis relation til Martin A. Hansen er en historie for sig – yndede at sige, at det halve er mere end det hele. Det er i den halvdel, vi ikke forstår til fulde, at vi tager på forundringsrejse i vores egen og andres eksistens.

Ovenstående tager delvist udgangspunkt i boghæftet ”Martin A. Hansen – skoletanker til tiden”, skrevet af Jens Peter Noes Olesen og udgivet i 2020.

302: Klumme i Kristeligt Dagblad

Kristeligt Dagblad, fredag d. 15. oktober 2021

Anders Thyrring Andersen

I flere årtier var det en yndet forlystelse i det litterære miljø, ikke mindst i dets universitære del, at nedgøre Martin A. Hansens forfatterskab. Nogle

steder er skikken fortsat, men kun særligt forhær-dede bastioner holder stadig fast. Der var ikke det, som ikke var galt med Martin A. Hansen: Han var reaktionær, gammeldags, utidssvarende, patetisk, klæg – og måske værst af alt, kristen. De ret få i miljøet, som trodsede tidsånden, blev enten ignoreret eller modtog en jævn strøm af ironiske bemærkninger og medlidende blikke.

Med årene lærte de fleste at afstå fra at tage til genmæle, for mod denne ideologisk bestemte tidsånd nyttede hverken argumenter eller kendsgerninger. Men det er en særlig historiens ironi, at en forfatter, der i dén grad blev dømt ude som gammeldags og utidssvarende, på adskillige måder har vist sig at foregribe litterære trends og debatter, som har præget miljøet og offentligheden i de senere år. Georg Brandes' synspunkt, at det ikke lader sig gøre at være på én gang moderne og religiøs, kritiseres nu fra næsten alle sider som et postulat uden hold i virkeligheden eller i den historiske udvikling. Martin A. Hansen udgav allerede i 1946 den kristent-modernistiske novelle "Midsommerfesten" for kunstnerisk at demonstrere, at Brandes tog fejl.

Og den modernismekonstruktion, som Klaus Rifbjerg, Torben Brostrøm m.fl. lancerede i slutningen af 1950'erne, og som blev næsten fuldstændigt enerådende i flere årtier, styrter pt. i grus som et resultat af en omvurdering af modernismens udvikling. Her står Martin A. Hansens forfatterskab som et af de centrale vidnesbyrd om nyvurderingens nødvendighed.

Eller hvad med den næsten altomsiggribende autofiktion, hvor det nu viser sig, at Martin A. Hansen på sin egen måde var på banen adskillige årtier tidligere. Nævnes kan bestemt også den store optagethed af den upålidelige fortæller. Martin A. Hansen er et ualmindeligt avanceret ek-sempel på netop dette greb, ikke mindst i romanerne Lykkelige Kristoffer og Løgneren.

Men oven i købet kan Martin A. Hansen anvendes til at sætte den identitetspolitik i relief, som netop nu hærger vort samfund. "Midsommerfesten" er konstrueret således, at en Forfatter og en Læserinde diskuterer den skønlitterære tekst, de i fællesskab er i færd med at skrive. Et af diskussionspunkterne imellem dem drejer sig om, hvorvidt den mandlige

forfatter kan tænke som og skrive om en kvinde. Det mener Forfatteren, at han til en vis grad godt kan, fordi begge køn dog tilhører den samme art, og dermed må have tilstrækkeligt mange fælles erfaringer til at kunne leve sig ind i hinanden. Men nej, lyder modargumentet: ”Der er det ene Køn, og der er det andet Køn, og de er isolerede, som om de levede i hver sit Solsystem. Mennesket eksisterer overhovedet ikke. Det er et taabeligt anakronistisk Begreb fra en naiv Tidsalder. – Dejlig Tanke! Tilmed en Frem-skridtsmening maaske, sejrende?”

Her er Martin A. Hansen virkelig profetisk! For i disse år er et stadig mere udbredt syns-punkt, at ikke bare er det umuligt for en mand at skrive om en kvinde, en hvid kan ikke skrive om eller sågar oversætte en farvet, og en europæer kan ikke kunstnerisk fremstille en ikke-europæer. Og hvor stopper denne mekanisme? Logisk set må det ende med den påstand, at eftersom ikke to mennesker er ens, kan ingen skrive om andre end sig selv.
Man kan mærke, at fortalerne for denne identitetspolitiske uhyrlighed anser sig selv som alle minoriteters forsvarere. Men mon konsekvenserne er tænkt til ende? For hvis det ikke er muligt at dele sine erfaringer med nogen, er hver eneste af os jo fuldstændig alene. Og sorteper i det spil vil paradoksalt nok ikke mindst være minoriteterne.

”Midsommerfesten” prøver kunstnerisk at udtrykke en anden art opfattelse af forholdet mel-lem mennesker og af kunstens muligheder for at bygge broer imellem os. Det er nemlig Læserin-den, som skriver novellen færdig, da Forfatteren må give op. En smuk og opbyggelig illustration af, at vi mennesker kan leve os ind i hinanden på tværs af køn, hudfarve, seksuel orientering, og hvad der nu ellers ifølge identitetspolitikken bygger uigennemtrængelige mure imellem os.

303: Ole Wivel, 1921-2021. Han var en kristen digter

Kronik i Kristeligt Dagblad om digteren Ole Wivel d. 29. september 2021

Ole Juul

”Det er muligt. Men manden var nazist. Længere er den ikke”. Omtrent sådan faldt ordene som afslutningen på en samtale, jeg havde med en litteraturforsker, som i sine litterære analyser har beskæftiget sig med en forfatters i skriften skjulte meddelelser til sine læsere. Da jeg vidste, at han havde kendt forfatteren Ole Wivel, spurgte jeg ham, om der ikke i Wivels erindringer kunne ligge en slags krypteret meddelelse til læseren, der fortalte dem, Wivel kendte, at han havde fejlet i sin fascination af, hvad der hændte i Tyskland i trediverne, at det var en ”romantisk-heroisk vildfarelse”, som han selv kaldte den, men at han med sin viden om og erkendelse af krigens grusomheder havde lært lektien og nu var et andet sted.

Spørgsmålet forekom åbenbart uinteressant, nazikortet blev trukket og samtalen sluttede brat. Således indskrev vedkommende litteraturforsker sig i flokken af kulturpersoner, der ganske ureflekteret overtager og gentager et narrativ om forfatteren, højskolemanden og forlæggeren Ole Wivel. Sandt er det, at Ole Wivel med andre i vennekredsen ”Ringen” var optaget af, hvad der var undervejs i Tyskland op gennem trediverne og omkring krigsudbruddet i 1940, og at han som andre, eksempelvis Kaj Munk, var kritisk overfor demokratiet og optaget af førerskikkelserne i tredivernes Europa. Men at stemple Ole Wivel som nazist og uden mellemregninger gentage et narrativ, som for nogle åbenbart er belejligt, er udtryk for åndeligt dovenskab og et slet skjult hævnmotiv overfor en kulturpersonlighed, som ganske givet skaffede sig mange fjender på halsen.

De tætteste venskaber, som der var mange af, kunne på den anden sider ærgre sig over, at Ole Wivel ikke i tide vedgik sig sin fascination af det storgermanske, så han havde undgået den hetz, der blev sat ind mod ham efter afsløringen af et aldrig udgivet digt fra 1942, der udtrykker Wivels dyrkelse af førerskikkelsen. Da det i 2001 blev trykt i JyllandsPosten var der kun én fortælling tilbage om Ole Wivel, som siden er blevet gentaget til det

ulidelige. ”Manden var nazist. Længere er den ikke”. Ærgerligt nok, for der er andre og langt mere sandfærdige fortællinger om Ole Wivel, og der er særlig én fortælling, som kan interessere den læser, der er optaget af poesiens og litteraturens tolkning og inkorporering af kristendommen og det kristne evangelium.

I dag, d.29.september 2021, er hundredåret for Ole Wivels fødsel, og dagen giver anledning til at give ord til en fortælling om Ole Wivel, som af grunde som ovenfor vist er underkendt af offentligheden, men ikke desto mindre levende. Især i sin tidlige digtning og essayistik afslører Wivel et særdeles interessant kristendomssyn, som jeg har afsøgt og analyseret i bogen ”Som fuglespor i sne”, som udkommer på forlaget Hovedland medio marts 2022. I mødet med kunstneren og maleren Sven Havsteen-Mikkelsen bliver Wivel optaget af urkristendommens symbolverden, som han gør til genstand for prægnante tolkninger i digtsamlingerne ”I Fiskens Tegn” (1948), ”Jævndøgnselegier” (1949) og ”Maanen” (1952). For Wivel er det kristne evangelium på ingen måder gennemtrængende i hans egen tid, det er lige så lidt tydeligt som fuglespor i sne, som udover at være en slutstrofe i et af digtene er en digterisk omskrivelse af den sårbarhed, der er i poesien, når den udtrykkes på de livsbetingelser, som vi er fælles om. Livsbetingelser, der er truet i tiden, men som bærer et ukueligt håb med sig. Det er netop dette håb, som Wivel i sin digtning trodsigt fremmer. Som jeg læser Wivels tidlige digte kan søgningen mod kristendommen tillige skyldes en skamfølelse af at have flirtet med en ideologi, der skulle vise sig at have skabt fundamentet for jødeforfølgelser og en ufattelig ondskab. Kristendommens modsvar med dens tale om barmhjertighed og tilgivelse må uvægerligt have lutret en oprevet sjæl.

Ole Wivels optagethed af den kristne symbolverden, som den udtrykkes i de tidlige digte, bliver yderligere inspireret af mødet med Martin A. Hansen, som finder sted omkring dannelsen af det litterære tidsskrift Heretica i 1948. Herfra kommer der i Wivels digtning et særligt etisk aspekt, der dels bunder i en evangelieforståelse dels i en inspiration fra Martin A. Hansen, som for Wivel bliver generationens garant for det sandhedssøgende og ægte og den, der har været bekendt med besættelsestidens moralske faldgruber uden på noget tidspunkt at være draget mod dem. Det gennemgående spørgsmål for

inderkredsen i Heretica i almindelighed og for Ole Wivel i særdeleshed er, hvor det medmenneskelige fællesskab og engagement har sit udgangspunkt. Det kan ikke stedfæstes som et ideologisk eller politisk krav. Nej, men det er til som et etisk anliggende og en moralsk forpligtelse, fordi det erkendes som et krav, der bliver sat af en ydre instans hinsides ideer og politik.

Hermed bliver forholdet til den traditionsbundne kristendomsforståelse for alvor aktuel, og det bliver for Ole Wivel tvingende nødvendigt at få afklaret forholdet til den kristne tradition og især til evangeliet. Af Martin A. Hansen lærte Ole Wivel, at hvis mennesket reducerer sig selv til ren natur, uden forankring i det historiske og i det religiøse, forstået som det kristne evangelium, som det kommer til udtryk i Det Nye Testamente, kan der ikke tales om en etisk fordring eller bud om næstekærlighed. Men netop i forankringen kan der tales og digtes om en forpligtelse overfor det medmenneske, man skriver til og for. Dog, det kristne symbolsprog, som traditionen bærer med sig, må nødvendigvis undergå en art transformation, en forvandling.

I de mest frugtbare perioder i Wivels digtning lykkes det ham suverænt at finde ind til kristendommens tidløse aktualitet, når han gennem brug af de urkristne symboler og en kristologi på tilværelsens betingelser italesætter en kristendom, der med modernitetens forudsætninger er til at forstå. Dér, hvor Wivel i sine digte og tekster anfægter, når han inddrager kristendommen og evangeliet, er, når han goldt kritiserer folkekirkens gudstjeneste og dens præster for ikke på samme æstetiske måde, som digtningen formår, at italesætte en grundsandhed, så den gøres levende og forstås umiddelbart. Som sådan kommer Ole Wivel til at stå udenfor den kirke, som han på mange måder er draget af, fordi den med sit evangelium rummer grundsandheder for den menneskelige tilværelse, som han digterisk suverænt forstår at tolke.

Hermed er Ole Wivels digtning på ingen måder afskrevet som uvedkommende for interesserede i forholdet mellem kirke og evangelieforståelse. Tværtimod. I sin digtning havde han for alvor fat i noget essentielt omkring kristendom og kirke, som han også forstod at udtrykke, så det ramte. Så lad mig med et eksempel fra digtsamlingen ”Iris” (1993) give Ole Wivel det sidste ord:

”Guds rige er som et sennepsfrø, en surdej, et morbærtræ, varme under hønens vinger, barmhjertigheden mod de svage, beskæmmelsen af de hovmodige. Guds rige er som barnets søvn, stjernehimlen. Forargeligt for den fanatiske fundamentalist, tvivleren, de vantro, fornuft-besatte, skønt alle lever i uforklarligt lys. Adressen på Guds rige er de mest ydmyge, og ydmygende, steder: stald og krybbe, stenede veje, hvileløs vandring og parodisk indtog på ryggen af et æsel i Jerusalem. I råb af rædsel, tavshed foran Pilatus, korsvandring og korsfæstelse er det synliggjort og besunget. Hverken dødsrige eller himmelrige, men gråd og kort søvn før daggry, storm og opvækkelse med sandheds ord, ikke for de døde, men for de levende”.

304: Spejlinger

Poul Thomas Brandt “Camus & Hansen. Et essay”. Bogen er udgivet på forlaget Rahelt, 2021.

Jørgen Jørgensen

Poul Thomas Brandt påpeger i bogen en parallelitet mellem Albert Camus’ og Martin A. Hansens liv og tænkning, som er af en så slående karakter, at det giver mening at bringe de to forfatterskaber i samtale med hinanden. Bogens undertitel er ”Albert Camus og Martin A. Hansen. En dialog”.

Overensstemmelsen mellem Albert Camus og Martin A. Hansen er både biografisk, i litterær tematik og hvad angår de filosofiske og religiøse holdninger som hos begge havde den græske filosofi, dens brydninger med kristendommen i de første århundreder efter vor tidsregnings begyndelse og kristendommens senere udvikling som centrale udgangspunkter. Vigtige inspirationskilder for både Albert Camus og Martin A. Hansen var Augustin, Blaise Pascal, Søren Kierkegaard, Herman Melville og Fjodor M. Dostojevskij. Den etiske fordring og religiøsitetens grundspørgsmål vejede tungt hos begge og lod sig sjældent forene med den politiske pragmatisme, hvad de begge var yderst bevidste om og formulerede på skrift.

Begge er født med få års mellemrum, har været konfronteret med mellemkrigstidens udbredte desillusion og religionskritik, siden deltaget i modstandskampen, hvor de begge blev præget af et fællesskab, som gik på tværs af ideologiske og politiske skel, og var i efterkrigstiden indflydelsesrige fortalere for, at den demokratisk samtale måtte kunne rumme alle synspunkter. Hverken Albert Camus eller Martin A. Hansen fraveg de etiske standarder, selvom det betød en ”talen tiden imod”.

Albert Camus og Martin A. Hansen er i mange fremstillinger blevet hægtet på eksistentialisme og humanisme i Jean-Paul Sartres udgave, trods begges udsagn om, at de ikke var eksistentialister i hans udlægning. Flere steder kritiserer Martin A. Hansen Jean-Paul Sartre for at begynde i filosofien og skære eksistensen til efter den teoretiske (dogmatiske) begrebstænkning.

Overfor den sartreske eksistentialisme modstilles en anden form for eksistenstænkning hos bl.a. Søren Kierkegaard, Ludvig Feilberg og Vilhelm Grønbech, som tager udgangspunkt i eksistensen. Således hedder det i Hansens essay om dramatikeren Jean Anouilh ”Anouilhs ”Medea”” (1948): ”Mod dette Syn [dualismen] har de forskellige Former for ”eksistentialistiske” Tænkning altid protesteret fra gammel Tid. Tit paa afvigende Vis. Saa langt en Kierkegaard og en Vilh. Grønbech tilsyneladende staar fra hinanden, derom er de enige. Lige saa afgjort har altid den Digtning reageret som udspringer af Personlighedens Dybder, hvad Anouilhs gør. Som Digter er og maa han være en Slags „Eksistentialist“, hvad der absolut ikke betyder, at han er en Tilhænger af Jean-Paul Sartres særlige Filosofi … Anouilh er undertiden blevet tolket ”sartresk“, men der er hos ham en Slags Mennesker, og det er hans rigtige Mennesker, som Sartre slet ikke kan skildre. Sartres Stykker, demonstrationer af hans Filosofi, kører som tungtlastede Vogne ind paa den knagende scene, der billedlig talt synker under deres Vægt, og her fra den sunkne Scene, der er tynget ned af en indre Modsigelse i hans Tænkning, fra Underverdenens Skygge, forkyndes en dyster, fortvivlet trodsig Moralisme.” Ligeledes kritiserer Albert Camus Jean-Paul Sartre for at indpasse spørgsmål om den menneskelige eksistens i en politisk (kommunistisk) dagsorden. Affiniteten er på det punkt helt klar mellem Albert Camus og Martin A. Hansen.

Poul Thomas Brandt påviser hvorledes de begge tog udgangspunkt i de menneskelige grundvilkår under inddragelse af den etiske fordring og kristendommen. Det religiøse islæt, som hos Albert Camus ofte bliver helt overset, er ifølge forfatteren krumtappen i koblingen mellem de to forfatterskaber. Tilbage står det åbne spørgsmål om, hvordan kristendommen danner klangbund for de to. I og med affiniteten mellem de to forfatterskaber kan forfatternes divergerende synspunkter og konklusioner, som tydeligvis gjorde sig gældende, være med til at uddybe og nuancere problemstillingerne i form af intertekstuelle spejlinger. Oplagt vil det således være at læse Martin A. Hansens roman ”Løgneren” (1950) i lyset af Albert Camus roman ”Faldet” (1956). Ligeledes kan nævnes spejling mellem Albert Camus’ roman ”Pesten” (1947) og Martin A. Hansens religionshistoriske værk ”Orm og Tyr” (1952) i forhold til krise, tilværelsestydning og regeneration, eller inddragelsen af Martin A. Hansens roman ”Lykkelige Kristoffer” med protestantisk tilsætning (1945) og hans arbejde om retstanken i ”Leviathan” (1950) til uddybelse af Albert Camus’ tilbagevendende spørgsmål om retfærdighed, tro (katolsk) og oprør.

Udgivelsen kan anbefales som yderst relevant og perspektiverende læsning i sammenhæng med både Martin A. Hansens og Albert Camus’ forfatterskaber. Der er tale om et forsøg på at introducere Martin A. Hansen for yngre generationer og samtidig bringe ham i en større international sammenhæng. Under læsningen har den tanke strejfet mig, at bogen burde oversættes til fransk og udgives i Frankrig. Bogen vil i en lidt bearbejdet skikkelse kunne bidrage til at introducere Martin A. Hansen og perspektivere Albert Camus via en anden form for eksistenstænkning med rødder i dansk åndstradition for et fransk publikum.

305: Kommende arrangementer og seminarer:

13. marts 2022: *Seminar* om Løgneren.
Sted: Lille Heddinge sognegård

23. april 2022: *Generalforsamling* på EMMAUS - Galleri og kursuscenter, Haslev. Generalforsamlingen kædes evt. sammen med en udflugt til Strøby med indvielse af Martin A. Hansen pladsen med de nye planchestandere.

21. maj 2022: *Seminar* i Middelfart.
Tema: Martin A. Hansen om eksistens, skole og historie

20. august 2022: *Fødselsdagsfejring* på Liselund Højskole, Slagelse

29. oktober 2022: *Seminar*
Sted: EMMAUS – galleri og kursuscenter, Haslev
Tema: Martin A. Hansen og kunsten

306: Web-shop

Signe Jyde Rössing

I løbet af de næste par måneder vil der dukke en web-shop op på hjemmesiden, hvor I kan bestille bøger og lægge dem i indkøbskurven og det videre forløb vil forløbe som på alle andre web-shops.

Der vil blive vist billeder af de bøger Landsforeningen har til salg pt og oplysning af kommende nyheder, som det vil være muligt at forudbestille.

Inden web-shoppen er helt oppe at køre kan I bestille bøger hos Signe Rössing: sj.roessing@gmail.com. Faktura vil følge leveringen og efterfølgende betales på reg. 1551 konto 4412 500 393 Danske bank.

Hæfter og cd/Mp3 vil blive sendt med PostNord efter gældende portopriser.

Bøger eller større bestillinger vil blive sendt med GLS efter gældende fragtpriser.

307: ”Tanker til tiden”

Tekster af Martin A. Hansen udvalgt af Jørgen Jørgensen til de ny planchestandere ved Strøby præstegård. Teksterne er i nutidig ortografi

1.
STORKEN, KNIVEN OG SNOGEN

Af mærkelige tildragelser i min egen tilværelse er den besynderligste vel den, at der den nat, da jeg blev født på gården i Møllemarken ved Maglebyvejen sad fuldt af storke på gårdens tag. De siger, man talte nogle og tyve. Som barn og ganske ung opfattede jeg det selv som et symbol.

8.1.1945
Dagbøger 1931 – 55, 1999

Jeg har i min tid udskåret meget med gode knive, man af alt det, jeg skar, har intet holdt sig så længe, som det jeg skar i mine fingre. Som dreng skar jeg sår, og jeg holdt stedse sår, der gav gode ar, højt i ære. Arrene er nu runer, der ikke alene læses som historie, men stundom endog har vist sig at være profetier. Således kom jeg i en tidlige drengealder ud for det held, at jeg skar et stort V i min hånd, hvilket kun kan udlægges som Vera.

„Løberen” (1949)
Hemmelighedens Kunstner, 1991

Jeg var fjorten år og gik til præst. Mellem de andre børn var der en pige med lange fletninger. Jeg ville gerne gøre indtryk på hende. Jeg fandt på at slås med en anden dreng. Det skulle jeg ikke have gjort. Uff, hvor er I dumme!

sagde hun. En dag tog jeg en snog med. Gemte den under trøjen. Se hvad jeg har! sagde jeg og tog snogen frem. Den snoede sig om hånden på mig. Den var tynd og yndig. Men fletningpigen og de andre piger skreg og rendte. De syntes snogen var forfærdelig, og det var ikke så godt.

„Dyremøder“ (1953)
Martin A. Hansen fortæller, 1959

2

UDSIGT FRA KUNDSKABENS TRÆ

Der stod en række høje piletræer rundt om den firlængede gård. De havde mægtige hoveder, disse træer, troldehoveder. Toppen på dem blev stævnet, hugget til ved, en gang hvert halve snes år, og så groede der nyt hår ud på hovederne, blev siden til svære grene. De var altid lidt forræderiske, pileved er blødt, og grenene rives nemt af. Men i den højeste af poppelpilene havde jeg gjort mig en læsesal, i et rummeligt og sort pilehoved. Træet var en troldkvinde, i hvis hår det tiskede og snakkede natten igennem, og hvori småkræ havde reder. Op over træets bark gik bjergkæder, eller man kunne sige at træet bar indskrifter fra rod til top, runer, der gemte historier. Enkelte af dem blev med tiden tydet og fløj bort. Og nu er de gamle træer selv og alle deres runetekster borte. Her føjter nu vinden hen over uden at standse og fortælle troldkvinderne historier gennem den lange, blæsende nat. Her kunne man da sidde og læse og have udsyn viden om over sletten. Udenom var stort rum, hvor historien kunne foregå, plads nok til, at man, når man hævede blikket fra bogen, så faraonernes pyramider og Babylons hængende Haver rejse sig borte på Peter Rasmus' marker. Romerske galejer og selve Santa Maria, Colombi skib, kom duvende gennem agrene, og storhavet som gik i svære Dønninger agterfra frem under de gyngende fartøjer, det var den grå rug som bølgede for vinden på vor egen mark. Her på landevejen så man Sokrates med stumpnæse og tykke bryn spadsere, mødende en ung mand som han gav sig til at udspørge, for det var jo ikke den unge og ukloge, men vismanden der spurgte. Her vandrede Kejser Henrik barbenet forbi på vej til Canossa, hvor den stærke pave Gregor ventede ham, skottende spydigt ud bag en Glug i Borgen. Albigensernes fattige trostog drog forbi, Mirabeau rejste sig og sagde: Folkets mænd bliver siddende! Nedenfor var sandelig plads til alt, til tider og til hændelser. Den store bog plantede meget nyt ind i det hjemlige

landskab, og når jeg stundom færdes igennem det nu, erindrer jeg tydeligt de steder, hvor Vasco da Gama lagde fra kaj, og hvor Newtons æble faldt.

„Verdensromanen"
Midsommerkrans, 1956

3
UNDERVISNING OG OPDRAGELSE

Det bedste en underviser kan gøre er temmelig tit at blæse på planen og snakke med børnene.

12.3.1941
Dagbøger 1931 – 55, 1999

Det er under alle omstændigheder svært at være lærer. Det er fordømt svært, når man indser gerningens afmagt. Når man opdager sine korte arme og svage ord. Undervisningen, vanskelig nok, er dog noget endeligt, den kan fuldbringes, den minder dog om et stykke håndværk, man kan få færdigt og give fra sig med et roligt og tilfreds sind. Men opdragelsens problem er endeløst, synes mere uoverkommeligt, des klarere man ser det. Vanskelighed avlende vanskelighed, uafladeligt. Og her kan kun dilettanten tro, at faglig dygtighed er det eneste saliggørende, her skal noget dybere til, åbent sind, tro. Ja, opdrageren kan indse, at det faktisk er en egen uvidenhed, der skal til, han skal kunne gøre sig enfoldig ved mangen lejlighed, så han kan *undre sig*, så han i et afgørende øjeblik kan se på tilfældet, som om det er noget splinternyt. Og i denne sin uvidenhed må han ofte tænke: Jeg aner faktisk ikke, hvad jeg skal gøre. Men den sindets situation gør det særligt frugtbart på de Impulser, der har et dybere udspring end den spinkle forstand og dens lille lager af erfaringer. Og undertiden oplever man da, at hvad opdrageren ikke formår ved at sige eller gøre noget, det formår han bare ved at *være*. Øjnenes sprog er tit stærkere end mundens. Men ryggens sprog kan være stærkere end øjnenes.

Men det er svært at *være*. Alt for sjældent har læreren stunder til at søge denne „uvidende stilhed", han er for belastet, han må først og fremmest være dygtig, præstere synlige resultater. Og der er hundrede ting at gøre, som sådan set ikke

kommer hans egentlige opgaver ved. Der er en evig spænding mellem ens viden om det ideale og så nødvendigheden af at nøjes med det halve.

„Det daglige Skolearbejde" (1946)
Martin A. Hansen og Skolen, 1968

4

FORTÆLLERNES RUM

Men den ægte fortæller kan ikke berette ud i luften, han må have stof at forme i, og det kan han tage fra lærde værker, men det vigtigste stof må han finde et helt andet sted, i tilhørernes fantasi. At nogen hører efter, det er det vigtigste for fortællerne. Når han ser bevægelsen i ansigterne foran sig, da først svulmer den store strøm i hans beretning. Og Nordahl Rolfsen havde jo opdaget et folk i folket, børnene. Dem fortalte han for, og han kom da til at fortælle for voksne med [refereres til Rolfsens *Illustreret Verdenshistorie* fra 1906] … Dog, han bærer sig helt anderledes ad end flertallet af moderne popularisatorer og lærebogsforfattere. De er så tænksomme og omhyggelige. De tænker hele tiden på, hvad børn kan kapere. De overvejer grundigt, hvordan stil og form og sprog skal være, så det er overkommeligt for børn. Således bliver da det meste tyggemad, opvarmet kål. Selv om man intet har læst om Rolfsens metode ligger den åben for dagen i selve hans værk. Han havde den metode, at hvad beretteren elsker, det må han berette, hvad der stormer gennem hans eget sind, det må han lade storme i andres. Rolfsen har altid fortalt det bedste han vidste, og han har fortalt det som det skulle fortælles for at gribe ham selv. Det er just al god pædagogiks og beretnings gamle grundlov.

„Verdensromanen"
Midsommerkrans, 1956

Forfatteren: … Jo for se, jeg sidder netop og opdager en sandhed, en meget dyb, meget simpel, meget ligetil og en lille smule dunkel: Man må have en læser! En læser, forstår De … Nej, den sande læser, hin enkelte … Den læser er jeg hemmeligt forbundet med. Han er til stede, han er mit instrument, jeg hans … med andre ord, et par siamesiske tvillinger. Ser De, ordet må møde et

menneskeligt øre, inden det møder papiret. Ja, det stikker dybere. Det må høres, før det fødes. Ens alter ego må mærke ordet sparke i moders liv.

„Midsommerfesten"
Tornebusken, 1946.

5
MENNESKE-DIGTER

Gud hvor er man selv splittet. Men til digter er man vel så fød. Uden hensyn til, hvad jeg læser, gror billederne frem.

31.12.1942
Dagbøger 1931 – 55, 1999

Mennesket er hjemme i denne tilværelse og det er lige så fuldt fremmed i den. Det er åndens bestemmelse. De to poler lidenskaberne er spændt ud imellem. Og når var digteren ikke den vildfarne fugl, som længtes bort? Den fremmede. Og når var han ikke den forlorne søn, som udenlands (og udenlands er han jo tit, selv om hans sidder i sit fødehjems stue) længtes *hjem*? Hjem til det jordiske, enkle, nære. Det er hans vilkår. Og mon det ikke er enhvers vilkår, i hvem sjælen vågner? Poeten er den evigt vågende i denne tilstand. Den udvalgte lidende ... den digtendes genius ved, at digtets mission just er at minde mennesker om, at de vilkår, digteren opfatter som sine særlige, simpelthen er menneskets.

Digtningen er arvesyndens skønne rose.

Brev til Thorkild Bjørnvig 9.3.1947
Kætterbreve, 2004

Digtning: hudflettet af virkeligheden at hudflette den. Digtning: at befri sig, at være større sandere end sig selv, at lyve for at blive sand, at bedrage for at blive ærlig, at skuffes for at tro ...

Om man var den, der drev kræmmerne ud.

25.4.1939
Dagbøger 1931 – 55, 1999

6

ANSVAR

Man er ikke født ind i naturen, men ind i et samfund. Eksistensens væren kan ikke sandt opfattes uden man ser, at i den indgår andres væren, som den indgår i deres. I samme øjeblik mit Jeg står handlende i verden, handler det i mennesker, med dem, mod dem. Eksistensen er til i ansvarligheden. Og det reelle for mig, billedet for min anskuelse, udgangspunktet for min tænken er da de mennesker, hvis søvnlyde når mig gennem væggene i den sene nat, da dette skrives, mennesker hvis tilværelse længe har været i min hånd og vil være det, så længe denne hånd er stærk og duelig.

Stiller man sig i det givne, ansvarligheden, da ser man at eksistensen ikke er et teoretisk begreb, men praksis, et etisk forhold. Straks man opdager eksistensen er medmennesket der da med det samme. Jeg-et finder sig selv i du-et, som Adam vågnende ser Eva og først nu ved hvad han selv er.

Kun vurderingen i ansvarlighed, den etiske dom, er éntydig: Hjertets renhed er at ville ét.

Eneren og Massen, 1950

Hvad forf. [forfatteren] kan sige, skjalden synge har ingen værdi, hvis det ikke har et lidenskabeligt sandt forhold til deres eksistens, som det henvendes til.

27.8. 1946
Dagbøger 1931 – 55, 1999

7

TRADITIONEN

At gøre oprør mod traditionen er meget almindeligt. En overgang, gennem et par generationer, skete det officielt hver anden dag. Det er blevet en del af traditionen at gøre oprør imod den … Traditionen er den del af overleveringen, man ikke kan undgå at leve med, at tage stilling til, enten man er historieinteresseret eller ej … Traditionen er den skæbnesvangre skikkelse historien har, når man ikke studerer den. Vi møder ikke nær så megen historie i historiebøgerne som udenfor … Det er i traditionen man må vælge, og det traditionelle kan kun bestemmes i det aktuelle, det er her det lever. Traditionen må bestå af alt hvad der er vanligt, hvad der gentager sig i folkets åndelige husholdning … nu ser da den vælgende traditionen skilt i det levende og det døde, i arv og levn. Levn er nu hvad der er ham ligegyldigt, eller hvad han tværtimod må bekæmpe … Arv er det levende forpligtende i traditionen. Men arven har den vælgende straks intet klart overblik over, således som fornuft og kundskab temmelig hurtigt kan give ham et overblik over levnet. Arven kan han nemlig ikke mere stille ind på samme plads i tradition og historie som før, for da falder han tilbage og er igen traditionens nar.

Men om arven skal blive mere end et bevarende eller konserverende element, der dog som salt langsomt vil miste sin kraft, og den tværtimod skal kunne være fornyende og frugtbar, da må den tilegnes i inderlighed af den enkelte, forvandles og fornyes gennem en ny generations valg i traditionen.

Leviathan, 1951

Det var vikingens ret og ideal at tage trælle. For gotikkens menneske var det forbryderisk. Denne ændring, som historiebøgerne undertiden ikke nævner med ét ord, er det stærkeste revolutionære træk i vor historie.

„Nordens Cæsar" (1947)
Verdensromanen. Historiske Essays, 1966

8

EVANGELIET OG KIRKEN

Kirken som den tilfredse vært, der har en utilfreds lejer boende. Evangeliet.

3. 3. 1947
Dagbøger 1931 – 55, 1999

– Jo, sagde han [præsten], jeg burde nok hele tiden undskylde mig … Nej, det er også vås. Det gale er netop, at jeg bestandig undskylder. Jeg er den slags elskværdige forkyndere, som beder tidens mennesker undskylde, at Vorherre er til. En fin type, ikke?

– Hvad er en forkynder, som alle kan lide, men som ingen hører? En kirkens konditor.

„Høstgildet"
*Agerhønen,*1947

… når man kan befri sig fra alt det traditionelle, der er fyldt på dem, så er Evangeliet det mest revolutionære dokument jeg kender. Men efter min mening begår man almindeligvis den fejl, at det hele poetiseres … Det oprindelige dokument er for mig ingen lov eller codex, men det gi'r en, når man får skrællet traditionens sukkerlag af, nogle rystelser, så selve det rent medmenneskelige forhold træder frem med større Kraft, end jeg kender det fra noget andet sted.

„Evangeliet er det mest revolutionære Dokument"
Interview, *Politiken* 13.3.1945

Og jeg fik da vinen og brødet og jeg sagde til mig selv: Det er som der siges. Og da jeg kom ud, var dagen anderledes, den var det både for Vera og mig. Lyset, tingene, var anderledes, det var anderledes at træde på jorden … Og sådan forstod man da at der var en mening i den refleks at vi gik til alters.

Meningen skulle hentes. Meningen skulle man ikke komme med, nar som man var, den kunne bare *gives*.

9.6. 1955
Dagbøger 1931 – 55, 1999

9

FRIHED OG DEMOKRATI

Frihedens sandhed er kampen for den.

Juli 1939
Dagbøger 1931-55, 1999

Man har set, hvorvidt mennesket spænder. Fra bøddelen, der river neglene af en, til kammeraten, der dør for en. Man har set, at mennesket både er værre og bedre end den ældre slægt vidste. Derfor tør man ikke lade demokratiet rulle videre bare som en maskine. Derfor ved man, at det har alt at sige, om de bedste mænd kommer til.

„Revisionismen – Dialog om System og Mennesker" (1945)
For Folkets Frihed. Martin A. Hansen og Besættelsen, 2018.

Det er meget elegant og overlegent at erklære, at verden må gå sin skæve gang, som den nu kan, men det er nødvendigt for demokrati og menneskelighed, at mange mennesker bliver besat af den nære idé, at de har et slags ansvar for, at gangen ikke bliver så skæv endda.

„Rentierfilosofi" (1944)
Daggry. Essays om eksistens og livsanskuelse, 2019

Kultur driver ikke som skyer med vinden, den styrker hjertet med viden for at kunne gå imod den.

„Dansk Klima og dansk Folkekarakter”
Det danske Magasin no. 8, 1954

308: Martin A. Hansen: *Besøg*

Digt ved faderens gravsted på Strøby kirkegård dateret 2.6.45

Jeg gik herind at hilse dig
fra al Skæresommerglæde.
Du var jo selv saa gerne med,
naar unge Aks blev døbt i Sol og Væde.

Jo, alting staar saa fuldt og godt,
jeg saa nok ikke Mage.
Jeg hørte aldrig Fuglesang
saa fuld Jubel som i disse Dage.

Mon du kan se, dit Birketræ
har Løv som Faner brede?
Hvor alle dine Blomster gror,
Som fulgte dig hertil fra Hjemmets Bede.

Jeg sidder her og ser paa alt,
som bar jeg dine Øjne,
dit Sind, der stod i Vintergus
med Træets Kraft, skønt Bladene var fløjne.

Nej, jeg skal ikke se for dig,
for jeg maa staa i Lære,
ja, lær mig se og lær mig saa
og lær mig skøtte Marken til din Ære.

Maaske du helst vil sove nu
i Fred og skære Sommer.
Farvel, jeg har dit Hjerte med
og bærer det, indtil jeg ogsaa kommer.